

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КИСЛИНСЬКА ДАР'Я МИХАЙЛІВНА

УДК:159.9:351.74(477)

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ РЕГУЛЯТОРІВ
ПОВЕДІНКИ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ**

19.00.06 – юридична психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Мілорадова Наталя Едуардівна,
Харківський національний університет внутрішніх
справ, факультет № 3, кафедра педагогіки та
психології, професор

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Осьодло Василь Ілліч,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,
начальник гуманітарного інституту

кандидат психологічних наук, доцент
Попова Галина Вікторівна,
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут», кафедра педагогіки та
психології управління соціальними системами,
професор

Захист відбудеться 28 грудня 2016 року об 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.700.04 в Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: проспект Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: проспект Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Автореферат розісланий 26 листопада 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П. В. Макаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поглиблення соціально-економічних суперечностей, зміни суспільної свідомості посилюють вимоги до процесу формування особистості, виховання у неї системи ціннісних регуляторів поведінки у всіх сферах життя. Зростаюча необхідність формування моральності та громадянської спрямованості особистості у процесі професійної підготовки правоохоронців зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення закономірностей становлення їх ціннісних орієнтацій.

Процес навчання, соціальне оточення та цінності, які прищеплюються молоді на етапі професійного становлення, є важливим чинником регуляції поведінки особистості. Перед системою освіти постають доволі складні завдання: у ході навчання, виховання й розвитку молодих людей у вищому навчальному закладі не тільки забезпечити певний освітньо-кваліфікаційний рівень, а й сформувати систему ціннісних орієнтацій – громадянських, корпоративних, професійних і особистих. Неабияке значення мають і вікові особливості, адже саме у процесі здобуття освіти у вищому навчальному закладі майбутні правоохоронці входять у чи не найнапруженіший з психологічної точки зору період свого життя, коли значною мірою змінюються їх цінності і світоглядні позиції, йде активне формування особистості професіонала.

Особливості та специфіка діяльності силових структур ставлять жорсткі вимоги до особистих рис правоохоронця, передбачають певну ієрархію цінностей, у якій національні, громадянські цінності мають беззаперечний пріоритет перед особистими. Тому, на наш погляд, важливим є дослідження особливостей формування цінностей особистості як головних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців саме в період фахової підготовки.

Представники різних наукових течій активно ведуть пошук визначення ролі й структури ціннісної сфери особистості. Дослідженню цінностей особистості приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні науковці: Б. Ананьєв, С. Анісімов, О. Асмолов, Б. Братусь, Ф. Василюк, В. Василенко, В. Дільтей, А. Донцов, А. Здравомислов, Л. Коберник, Д. Леонтєв, А. Маслоу, В. Мясіщев, В. Панок, Н. Панчук, Д. Рисмен, М. Рокич, Л. Романюк, С. Рубінштейн, Е. Толмен, В. Ольшанський, З. Фрейд, Е. Фромм, С. Шварц, Л. Чаговець, В. Ядов та багато інших. Чимало вчених (І. Бех, Т. Бутківська, Н. Логвінова, Л. Ломако, О. Светличний, О. Фанталова, А. Фролова та ін.) аналізують особливості становлення ціннісної сфери особистості у процесі навчання студентів.

У межах юридичної психології також вивчаються особливості розвитку та особистісних змін правоохоронців на різних етапах професійного становлення. Науковці висвітлюють різні аспекти цього процесу: концепції професіоналізму та психологічного супроводу діяльності правоохоронця (О. Бандурка, В. Барко, О. Євдокімова, О. Землянська, О. Цільмак, С. Яковенко); вивчення курсантського середовища та

проблеми психологічної адаптації молодих фахівців до умов професійної діяльності (В. Андросюк, І. Воробйова, Л. Казміренко, О. Цільмак), особливості я-концепції (П. Макаренко, Я. Мацегора), застосування активних методів та тренінгових технологій у психологічному супроводженні професійного становлення правоохоронців (Л. Балабанова, Н. Мілорадова, В. Лефтеров, Л. Мороз, Г. Попова, М. Саппа), професійні деформації та деструкції особистості правоохоронців (Ю. Александров, І. Віденєєв, З. Кисіль, С. Ковальчишина, В. Лазарева, В. Медведєв), особливості прояву, переживання та профілактики негативних станів при виконанні службових обов'язків (В. Доценко, І. Жданова, С. Ларіонов), особливості життєвих домагань та професійних настановлень майбутніх правоохоронців (Н. Мовмига, Е. Шеховцова, О. Федоренко, О. Цільмак). Однак питанням дослідження особливостей ціннісної регуляції поведінки майбутніх правоохоронців в умовах фахової підготовки належної уваги приділено не було, що й обумовило вибір теми нашого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у відповідності до наказу МВС України «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» від 28.07.2004 р. № 842. Тема дисертаційного дослідження відповідає вимогам п.1.7 Програми психологічної роботи з особовим складом органів та підрозділів органів внутрішніх справ України на 2013-2017 рр. Дисертаційне дослідження проводилось у рамках наукової програми та плану наукових досліджень кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ (НДР «Психологічне, педагогічне та соціологічне забезпечення правоохоронної діяльності» № держреєстрації 0113U008196).

Тема дисертації обговорена і схвалена на засіданні вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 13 від 22.12.2014 р.) та узгоджена рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 24.03.2015 р.).

Мета дослідження – виявити особливості процесу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців і запропонувати методичні рекомендації щодо його психологічного супроводу.

Основні завдання дослідження.

1. Здійснити аналіз теоретичних підходів і узагальнити результати психологічних досліджень ціннісної сфери та регуляторів поведінки особистості у сучасній науці.
2. Дослідити особливості ціннісної сфери особистості та процесу саморегуляції у майбутніх правоохоронців як основи формування їх ціннісних регуляторів поведінки.
3. З'ясувати особливості взаємозв'язків цінностей з процесами саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців.

4. Виокремити фактори, що впливають на формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців.

5. Розробити схему психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців і надати методичні рекомендації щодо її впровадження.

Об'єкт дослідження – ціннісна сфера особистості.

Предмет дослідження – особливості формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *теоретичний* – аналіз наукової літератури (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3) та нормативно-правових актів з питань психологічного супроводження навчально-виховного процесу у ВНЗ МВС України (підрозділ 1.3, 3.2); *формально-логічний* – порівняння, узагальнення, систематизація і класифікація отриманої в ході емпіричного дослідження інформації (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 3.1); *емпіричний* – метод поперечних зрізів, методи психологічного тестування (2.2, 2.3, 2.4); *методи математичного і статистичного аналізу*: t-критерій Стьюдента, кореляційний аналіз за r_s -критерієм Спірмена, регресійний аналіз (2.2, 2.3, 2.4).

Вибір психодіагностичних методик був зумовлений поетапним вивченням ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців. У межах *першого етапу* вивчались особливості ціннісних орієнтацій особистості у майбутніх правоохоронців, для цього були використані: опитувач термінальних цінностей І. Сеніна, тест сенсожиттєвих орієнтацій, адаптований Д. Леонтьєвим, методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича. На *другому етапі* було визначено особливості процесу саморегуляції поведінки у майбутніх правоохоронців за допомогою опитувача «Стиль саморегуляції поведінки» В. Моросанової.

Теоретико-методологічну основу роботи склали: методологічні засади дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій (І. Бех, М. Боришевський, Л. Бурлачук, А. Здравомислов, О. Леонтьєв, М. Рокич, В. Ядов та ін.); теоретичні узагальнення результатів досліджень трансформації свідомих та підсвідомих компонентів ціннісних орієнтацій (О. Асмолів, Ф. Басін, А. Донцов, Д. Леонтьєв, Д. Узнадзе та ін.); концепції професіоналізму та психологічного супроводу діяльності правоохоронця (О. Бандурка, В. Барко, С. Бочарова, О. Євдокімова, О. Землянська, В. Медведєв, О. Цільмак, С. Яковенко); суб'єктного розвитку та самодетермінації (Н. Волянюк, Г. Ложкін, В. Осьодло, В. Татенко та ін.); теоретико-методичні засади активних форм групової психологічної роботи (Т. Альберт, Л. Балабанова, Н. Мілорадова, Л. Мороз, Г. Попова, К. Роджерс, К. Рудестам, К. Фопель, М. Форверг, С. Яковенко, Т. Яценко та ін.).

Емпірична база дослідження. У дослідженні взяли участь 280 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ факультету №3 перших –

третіх курсів навчання, віком від 18 до 25 років. Групи дослідження були сформовані за роком навчання курсантів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що сформульовано низку нових положень і висновків, окремі положення уточнено й доповнено, а саме:

вперше:

- виокремлено фактори, що впливають на формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців (такі, що сприяють та пригнічують процес формування ціннісних регуляторів поведінки курсантів на різних курсах навчання);

- обґрунтовано і розроблено схему психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців, яка конкретизується за напрямками, етапами та умовами її реалізації.

удосконалено:

- теоретичні підходи щодо визначення особливостей системи цінностей та саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців;

набули подальшого розвитку:

- наукові уявлення про взаємозв'язок цінностей особистості та процесів саморегуляції поведінки у правоохоронців на етапі фахової підготовки;

- теоретичні положення щодо системи психологічного супроводу особистісного самоздійснення правоохоронців.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися для вдосконалення професійно-психологічної підготовки правоохоронців і навчально-виховного процесу у ВНЗ МВС України.

Результати дисертаційного дослідження були впроваджені:

у навчально-виховному процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін: «Вікова психологія», «Вступ до спеціальності», «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Професійно-психологічна підготовка працівників поліції ювенальної превенції», «Основи психологічної практики (практична психологія)» при підготовці фахівців ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 6.030102 «Психологія»; «Юридична психологія», «Професійно – психологічна підготовка працівників поліції» при підготовці фахівців ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 6.030401 «Правознавство» і 6.030402 «Правоохоронна діяльність» (акт впровадження ХНУВС від 24.05.2016);

у навчально-методичну роботу кафедри військового навчання та виховання гуманітарного факультету НА НГУ при викладанні навчальної дисципліни «Психологія екстремальної діяльності та тактична медицина» та *наукову роботу* науково-дослідного центру НА НГУ при відпрацюванні науково-дослідної роботи «Теоретико-методологічні основи та моделі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців

при застосуванні формувань Національної гвардії України в антитерористичній операції» за напрямками: заходи індивідуального консультування і психокорекційної роботи з правоохоронцями; групова психокорекція з курсантами; методичні рекомендації щодо особливостей психологічного супроводу формування цінностей, які регулюють поведінку правоохоронців (акт впровадження НА НГУ від 27.05.2016);

у процес службової діяльності за напрямками психопрофілактична робота і професійно-психологічна підготовка особового складу з урахуванням методичних рекомендацій щодо особливостей впровадження психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки правоохоронців територіальних підрозділів Шевченківського ВП ГУНП в Харківській області (акт впровадження від 20.05.2016).

Особистий внесок здобувача. У науковій статті [2], написаній у співавторстві з Н. Мілорадовою, здобувачем охарактеризовано основні підходи щодо дослідження проблеми ціннісних орієнтацій особистості у психології. У тезах доповіді [7], написаних у співавторстві з А. Злотніковим та Д. Приходько, розглянуто основні підходи щодо формування професійних якостей військовослужбовців з урахуванням досвіду АТО. У тезах доповіді [12], написаних у співавторстві з В. Петренко, Л. Левченко, здобувачем опрацьовано особливості підтримки особистості під час стресових ситуацій та під час реабілітації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Новітні технології для захисту повітряного простору» (Харків, 2015), «Особистість в екстремальних умовах» (Львів, 2015), «Социальная психология здоровья и современные информационные технологии» (Брест, 2015), «Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України» (Харків, 2015), «Бочаровські читання» (Харків, 2016), «Новітні технології для захисту повітряного простору» (Харків, 2016).

Публікації за темою дисертації. Основні результати дослідження відображено у 12 публікаціях, 5 з яких – статті у фахових виданнях із психологічних наук, затверджених МОН України, серед яких одна опублікована у виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз, одна стаття у закордонному виданні; 6 – тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (203 найменувань, з них 10 – іноземною мовою). Загальний обсяг роботи – 230 сторінок, з них 185 сторінок займає основна частина. Текст дисертації містить 37 таблиць, 4 рисунки та додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено суть проблеми та стан її вивчення, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретико-методологічну основу, розкрито новизну, теоретичне та практичне значення, наведено дані про апробацію роботи, її структуру й обсяг.

У **першому розділі «Теоретичні засади дослідження проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій особистості»** проаналізовано основні теоретичні підходи науковців щодо визначення поняття цінності та ціннісні орієнтації особистості, значення цінностей у системі регуляції поведінки та специфіки формування ціннісних регуляторів поведінки правоохоронців на етапі фахової підготовки.

Підкреслено, що поняття «цінність» стало предметом широких досліджень багатьох наук, але досі серед дослідників немає одностайної думки щодо феномена цінностей. Загалом можливе виділення трьох різнопредметних підходів до розгляду поняття «цінності» як: соціальної проблеми (Т. Бутківська), педагогічної проблеми (О. Вишневський, П. Ігнатенко, В. Струманський), психологічної проблеми (І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, Г. Ващенко, М. Савчин, Н. Пов'якель, Т. Яценко). Цінність – це властивість певного об'єкта задовольняти певну потребу людини, що відображається в людській уяві як позитивна значущість даного об'єкта.

Систему ціннісних орієнтацій трактують як: процес, у результаті якого відбувається субординація цінностей та спосіб диференціації об'єктів за значущістю (А. Петровський); різновид диспозиційних утворень (В. Ядов); система установок щодо дійсності (О. Асмолов, Г. Андреева, Д. Узнадзе); усвідомлення особистістю власного ставлення до довколишньої дійсності, самої себе (В. Сусленко); вибіркова система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей (В. Войтко); компоненти усвідомленої картини майбутнього (Є. Головаха); загальний прийнятний сенс життя (О. Леонт'єв, Д. Леонт'єв) та інші.

Підкреслено, що вітчизняній науці притаманне домінування соціально значущих цінностей (напр., класифікація С. Анісімова, в якій автор акцентує увагу на соціальній природі і суспільній сутності людини, ігноруючи її індивідуальність). Західна школа більше акцентує увагу на особистісній значущості цінностей та їх ролі в самоствердженні і самореалізації людини. Це типології В. Брожика, М. Рокіча, В. Франкла, Е. Фромма, Ш. Шварца.

Констатовано, що процес формування цінностей та ціннісних орієнтацій є багатоплановим та обумовлений багатьма факторами. На формування системи цінностей впливає дві групи факторів, а саме: об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні). Першу групу складають: соціальні умови життя особистості (макро- та мікроумови), соціальні та професійні характеристики; другу – особливості мотиваційно-потребової сфери особистості та особистісні характеристики.

Запропоноване наукове обґрунтування місця цінностей у процесі регуляції поведінки особистості. Цінності визначають установки особистості, її життєву перспективу та засоби досягнення цілей, спрямованість волі, уваги, інтелекту та напрямок саморозвитку особистості; викликають певне емоційне ставлення особистості до різних сторін і явищ життя; забезпечують саморегуляцію діяльності людини, яка полягає в її здатності свідомо вирішувати поставлені перед індивідом завдання.

На основі аналізу наукових досліджень визначено, що ціннісні регулятори поведінки майбутніх правоохоронців – це система цінностей особистості, яка утворює змістовий бік її спрямованості і виконує функцію регуляції поведінки.

Спираючись на розглянуті теоретичні положення щодо структури, функцій та факторів формування цінностей, ґрунтуючись на розумінні системи цінностей як важливих регуляторів активності та поведінки людини, дисертантом обґрунтовано й розроблено теоретичну схему процесу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців.

У другому розділі «Особливості ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців» описано етапи, обґрунтовано вибір методів емпіричного дослідження, дано характеристику груп досліджуваних, викладено основні результати емпіричного дослідження. Визначено особливості структури ціннісних орієнтацій особистості у майбутніх правоохоронців. Проаналізовано особливості процесу саморегуляції їх поведінки. Виокремлено фактори, що впливають на процес формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців.

Вибірку дослідження склали 280 курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ факультету № 3 перших – третіх курсів навчання, віком від 18 до 25 років, які були розподілені на групи дослідження за роком навчання: 100 курсантів першого курсу навчання (1 група); 95 курсантів другого курсу навчання (2 група); 85 курсантів третього курсу навчання (3 група).

На першому етапі емпіричного дослідження методом поперечних зрізів було вивчено особливості процесу формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців. Для цього був здійснений аналіз структури цінностей та визначено особливості процесу саморегуляції поведінки у майбутніх правоохоронців.

Було констатовано, що особливостями цінностей майбутніх правоохоронців у різних сферах життя є: у групі майбутніх правоохоронців першого курсу навчання переважають цінності духовного задоволення і збереження власної індивідуальності, що характеризує їх спрямованість особистості на розкриття власного потенціалу і отримання задоволення від процесу діяльності. Вони вважають, що мають достатньо здібностей, щоб побудувати власне життя відповідно до своїх цілей, проте на даному етапі їх життя не підвладне свідомому контролю і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє.

У групі майбутніх правоохоронців другого курсу навчання найбільш значимими були визначені цінності досягнення, високого матеріального становища і активності в соціальних контактах. Тобто вони прагнуть досягати поставлених цілей, зацікавлені у високому матеріальному забезпеченні і спрямовані на колективний характер діяльності. Більшість з них незадоволені власним минулим, та й сьогоденним життям і мають амбівалентні погляди щодо власної здатності будувати життя і контролювати його.

У групі майбутніх правоохоронців третього курсу навчання серед значимих цінностей найбільш важливими виділено: розвиток себе, досягнення і високе матеріальне становище. Третьокурсники бажають розвивати особистісний потенціал, прагнуть досягати поставлених цілей і отримувати належну матеріальну винагороду за власні старання. Загалом вони задоволені власним життям, проте інколи вважають, що кращі роки залишилися у минулому. Переконані в тому, що самі контролюють власне життя, вільно приймають рішення і втілюють їх у життя.

Аналіз особливостей саморегуляції поведінки курсантів показав, що для майбутніх правоохоронців першого, другого і третього курсів навчання характерний типовий профіль №1 з середнім рівнем розвитку усвідомленої регуляції поведінки. Даний профіль характеризується більш високим розвитком процесів планування цілей і програмування дій у порівнянні з моделюванням значимих умов досягнення мети і оцінюванням результатів діяльності. Для власників даного профілю, через слабкий рівень розвитку процесу моделювання, великого значення набувають деталі, а головне втрачається. У житті це може проявлятися у невпевненості у власних силах і можливостях, схильності ускладнювати або навпаки спрощувати ситуацію, орієнтуватися на почуття, виникнення тривожності і напруженості в ситуаціях спілкування і, як наслідок, до зниження ефективності діяльності, що є перешкодою в процесі саморегуляції поведінки у складних професійних ситуаціях правоохоронця.

На другому етапі емпіричного дослідження було вивчено характер взаємозв'язків між показниками цінностей у різних сферах життя з показниками саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців.

У курсантів першого курсу навчання визначено позитивні взаємозв'язки між процесами регуляції поведінки і наступними цінностями сфери професійного життя: плануванням – високим матеріальним становищем ($r_s=0,373$; $p \leq 0,01$) і розвитком себе ($r_s=0,393$; $p \leq 0,01$); моделюванням – духовним задоволенням ($r_s=0,378$; $p \leq 0,01$); програмуванням – розвитком себе ($r_s=0,380$; $p \leq 0,01$); оцінкою результатів діяльності – духовним задоволенням ($r_s=0,374$; $p \leq 0,01$) і збереженням власної індивідуальності ($r_s=0,375$; $p \leq 0,01$). У сфері навчання та освіти зафіксовано наступні позитивні взаємозв'язки між цінностями і процесами саморегуляції поведінки: високим матеріальним становищем – плануванням ($r_s=0,471$; $p \leq 0,01$); досягненням – оцінкою результатів діяльності ($r_s=0,455$; $p \leq 0,01$); духовним задоволенням – оцінкою результатів

діяльності ($r_s=0,423$; $p \leq 0,01$). Можемо стверджувати, що прагнення першокурсників мати оригінальну професію, яка гарантує їм високий заробіток, допоможе реалізації їх здібностей, підкреслить їх власну неповторність і дасть можливість отримувати духовне задоволення, зумовлює розвиток вміння планувати, моделювати, програмувати і оцінювати власну поведінку. Такі дані свідчать про необхідність формування у першокурсників системи цінностей, які будуть сприяти формуванню таких регуляторних процесів поведінки, як гнучкість та самостійність.

У майбутніх правоохоронців другого курсу навчання між цінностями у сфері професійного життя і процесами саморегуляції поведінки встановлено ряд прямих кореляційних зв'язків, а саме: активними соціальними контактами і програмуванням ($r_s=0,438$; $p \leq 0,01$); власним престижем і оцінкою результатів діяльності ($r_s=0,416$; $p \leq 0,01$). Зафіксовано зворотній кореляційний зв'язок між процесом моделювання і цінністю активних соціальних контактів ($r_s=-0,420$; $p \leq 0,01$). Діагностовано, що у другокурсників цінності у сфері навчання та освіти утворюють зворотні кореляційні зв'язки: креативність з загальним рівнем саморегуляції ($r_s=-0,413$; $p \leq 0,01$) і плануванням ($r_s=-0,699$; $p \leq 0,01$) та прямі кореляційні зв'язки: активні соціальні контакти з програмуванням ($r_s=0,463$; $p \leq 0,01$); високе матеріальне становище ($r_s=0,645$; $p \leq 0,01$) та розвиток себе ($r_s=0,489$; $p \leq 0,01$) з оцінкою результатів діяльності. Таким чином, прагнення другокурсників до колективного характеру виконання професійних завдань сприяє формуванню їх вміння програмувати власну діяльність. Разом з цим, їх бажання працювати у дружньому колективі не сприяє формуванню вміння виокремлювати спосіб досягнення цілей. Тобто, працюючи колективно, вони продумують способи власних дій, але не знають, до чого прагнуть. Також другокурсники здатні самокритично оцінювати власні можливості і результати діяльності, оскільки прагнуть опанувати професію, яка буде схвалюватися у соціумі, принесе матеріальний достаток та допоможе підкреслити їх особистісну оригінальність. Поряд з цим, зворотній зв'язок цінності «креативність» з процесом планування і загальним рівнем саморегуляції показує, що другокурсники прагнуть урізноманітнити власне життя, відійти від стереотипів, однак не завжди така винахідливість і захопленість у повсякденних справах сприяє дотриманню певної програми дій. На основі отриманих даних констатуємо, що у другокурсників не визначено взаємозв'язків між цінностями у сфері професійного життя і процесами планування та гнучкості поведінки. Тому психологічний супровід формування ціннісних регуляторів їх поведінки буде спрямований на усвідомлення значущості цінностей для ефективного виконання професійно важливих завдань і адаптації до умов несення служби зокрема та процесів регуляції поведінки загалом.

У майбутніх правоохоронців третього курсу навчання встановлено низку прямих кореляційних зв'язків між показниками цінностей у сфері професійного життя і саморегуляції поведінки: досягненням і моделюванням ($r_s=0,426$; $p \leq 0,01$); досягненням

та активними соціальними контактами ($r_s = 0,473$; $p \leq 0,01$) і загальним рівнем саморегуляції ($r_s = 0,442$; $p \leq 0,01$). У сфері навчання та освіти визначено, що цінність «духовне задоволення» утворила зворотній кореляційний зв'язок з показником шкали планування ($r_s = -0,403$; $p \leq 0,01$). Прямі кореляційні зв'язки зафіксовано між: високим матеріальним становищем і моделюванням ($r_s = 0,368$; $p \leq 0,05$); власним престижем і оцінкою результатів діяльності ($r_s = 0,314$; $p \leq 0,05$) та рівнем саморегуляції ($r_s = 0,348$; $p \leq 0,05$); досягненням і загальним рівнем саморегуляції ($r_s = 0,358$; $p \leq 0,05$); збереженням власної індивідуальності і самостійністю ($r_s = 0,380$; $p \leq 0,05$). Отримані дані свідчать про те, що рівень саморегуляції поведінки третьокурсників має взаємозв'язок з їх прагненням досягати поставлених цілей у професійній діяльності і бажанням працювати у дружньому колективі. Разом з цим, прагнення третьокурсників підвищувати рівень освіти і отримувати задоволення від процесу навчання не сприяє формуванню вміння планувати діяльність. Розвитку уявлень про зовнішні і внутрішні умови досягнення цілей сприяє цінність отримання такого рівня освіти, який дасть можливість отримувати високу заробітну плату. Тоді як бажання третьокурсників мати освіту, яка буде високо цінуватися у суспільстві, сприяє формуванню вміння адекватно оцінювати результати власної діяльності і підвищує загальний рівень саморегуляції, а прагнення розкрити власну індивідуальність у процесі навчання сприяє формуванню самостійності на усіх рівнях регуляції діяльності. Можемо стверджувати, що третьокурсники потребують закріплення та вибудовування нової ієрархії цінностей, які будуть регулювати їх поведінку.

На третьому етапі емпіричного дослідження для уточнення й конкретизації припущень щодо з'ясування факторів, які обумовлюють формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців, автором були побудовані рівняння лінійної регресії та використано покроковий метод включення перемінних до рівняння. У результаті отримано фактори, що обумовлюють формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців на кожному етапі навчання.

Фактори, що сприяють формуванню ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців першого курсу навчання (див. табл. 1): 1) професіоналізм (високе матеріальне становище і саморозвиток у сфері професійного життя; 2) особистісні характеристики (самоконтроль, локус контролю Я, впевненість у собі); 3) сімейне життя (щасливе сімейне життя, збереження власної індивідуальності і духовне задоволення у сфері сімейного життя); 4) розкриття творчого потенціалу у сфері захоплень і суспільного життя (досягнення, креативність, збереження власної індивідуальності у сфері захоплень). Фактори, що заважають формуванню ціннісних регуляторів поведінки: 1) особистісні характеристики (наявність гарних і вірних друзів, локус контролю Я, творчість, краса природи та мистецтва, тверда воля, задоволення, свобода); 2) навчання та освіта (активні соціальні контакти і духовне задоволення у сфері навчання і освіти, досягнення у сфері

захоплень); 3) сімейне життя (креативність, власний престиж, високе матеріальне становище у сфері сімейного життя).

Таблиця 1

Фактори, що обумовлюють формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців першого курсу навчання

Регуляторні шкали	Рівняння лінійної регресії
Планування	$-3,19 + \text{розвиток себе у сфері професійного життя} * 0,51 + \text{самоконтроль} * 0,31 + \text{локус контролю Я} * 0,32 + \text{креативність у сфері суспільного життя} * 0,35 + \text{збереження власної індивідуальності у сфері захоплень} * 0,21 - \text{задоволення} * 0,64 - \text{свобода} * 0,43 - \text{тверда воля} * 0,22 - \text{краса природи та мистецтва} * 0,19$
Моделювання	$4,42 + \text{впевненість у собі} * 0,47$
Програмування	$4,31 + \text{збереження власної індивідуальності у сфері сімейного життя} * 0,47 - \text{творчість} * 0,40.$
Оцінка результатів	$2,33 + \text{щасливе сімейне життя} * 0,66 + \text{високе матеріальне становище у сфері професійного життя} * 0,22 + \text{креативність у сфері захоплень} * 0,73 + \text{духовне задоволення у сфері суспільного життя} * 0,54 + \text{досягнення у сфері захоплень} * 0,31 - \text{власний престиж у сфері сімейного життя} * 0,68 - \text{свобода} * 0,41 - \text{наявність гарних і вірних друзів} * 0,32 - \text{високе матеріальне становище у сфері сімейного життя} * 0,47 - \text{локус контролю Я} * 0,13.$
Гнучкість	$3,18 + \text{високе матеріальне становище у сфері професійного життя} * 0,85 - \text{духовне задоволення у сфері навчання і освіти} * 0,47 - \text{задоволення} * 0,36.$
Самостійність	$9,62 - \text{креативність у сфері сімейного життя} * 0,68 - \text{активність соціальних контактів у сфері навчання і освіти} * 0,32.$

Фактори, що сприяють формуванню ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців другого курсу (див. табл. 2): 1) особистісні характеристики (тверда воля, дисциплінованість, задоволення, широта поглядів, життєрадісність, творчість, чуйність, толерантність, життєва мудрість, впевненість у собі); 2) професіоналізм (ефективність у справах, цікава робота, розвиток себе у сфері навчання та освіти); 3) особистісний розвиток у сфері захоплень і суспільного життя (суспільне визнання, креативність і досягнення у сфері суспільного життя, активність соціальних контактів і збереження власної індивідуальності у сфері захоплень); 4) сімейне життя (щасливе сімейне життя, збереження власної індивідуальності у сфері сімейного життя). Фактори, що заважають формуванню ціннісних регуляторів поведінки: 1) особистісні характеристики (чуйність, високі запити, відповідальність, сміливість у відстоюванні власної думки, самоконтроль, акуратність, розвиток, краса природи та мистецтва; 2) спілкування (активність соціальних контактів у сферах професійного, сімейного життя і захоплень); 3) захоплення (власний престиж у сфері захоплень, розвиток себе у сфері захоплень); 4) насиченість життя (активне діяльнісне життя, щасливе сімейне життя, духовне задоволення у сфері професійного життя).

Таблиця 2

Фактори, що обумовлюють формування ціннісних регуляторів поведінки
майбутніх правоохоронців другого курсу навчання

Регуляторні шкали	Рівняння лінійної регресії
Планування	$9,05 + \text{активні соціальні контакти у сфері захоплень} * 0,48 - \text{активне діяльнісне життя} * 0,48 - \text{власний престиж у сфері захоплень} * 0,41.$
Моделювання	$2,61 + \text{тверда воля} * 9,20 + \text{дисциплінованість} * 0,66 + \text{збереження власної індивідуальності у сфері захоплення} * 0,32 + \text{ефективність у справах} * 0,17 + \text{цікава робота} * 0,17 + \text{творчість} * 0,16 + \text{розвиток себе у сфері навчання та освіти} * 0,15 - \text{чуйність} * 0,26 - \text{високі запити} * 0,33 - \text{відповідальність} * 0,16 - \text{сміливість у відстоюванні власної думки} * 0,19 - \text{самоконтроль} * 0,13 - \text{активні соціальні контакти у сфері захоплень} * 0,14$
Програмування	$6,21 + \text{задоволення} * 0,82 + \text{збереження власної індивідуальності у сфері сімейного життя} * 0,56 + \text{впевненість у собі} * 0,31 + \text{широта поглядів} * 0,20 - \text{щасливе сімейне життя} * 0,93 - \text{відповідальність} * 0,92 - \text{акуратність} * 0,79 - \text{розвиток} * 0,21 - \text{краса природи та мистецтва} * 0,19 - \text{духовне задоволення у сфері професійного життя} * 0,18$
Оцінка результатів	$3,96 + \text{суспільне визнання} * 0,76 + \text{досягнення у сфері суспільного життя} * 0,62 - \text{активні соціальні контакти у сфері сімейного життя} * 0,44 - \text{самоконтроль} * 0,31$
Гнучкість	$3,46 + \text{життєрадісність} * 0,45 + \text{суспільне визнання} * 0,47 + \text{широта поглядів} * 0,31 + \text{збереження власної індивідуальності у сфері захоплень} * 0,36 + \text{чуйність} * 0,27 + \text{дисциплінованість} * 0,25 + \text{толерантність} * 0,21 - 0,36 * \text{розвиток себе у сфері захоплень} - \text{високі запити} * 0,28 - \text{сміливість у відстоюванні власної думки} * 0,19$
Самостійність	$5,07 + \text{життєва мудрість} * 0,49 + \text{щасливе сімейне життя} * 0,39 - \text{активні соціальні контакти у сфері професійного життя} * 0,45$

Фактори, що сприяють формуванню ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців третього курсу (див. табл. 3): 1) особистісні характеристики (локус контролю «життя», високі запити, розвиток, непримиримість до недоліків у собі та інших, незалежність, впевненість у собі, свобода, чесність); 2) професіоналізм (цікава робота, креативність, досягнення, розвиток себе, високе матеріальне становище і збереження власної індивідуальності у сфері професійного життя, високе матеріальне становище, збереження власної індивідуальності і власний престиж у сфері навчання та освіти); 3) сфера захоплень і суспільного життя (суспільне визнання, власний престиж у сфері захоплень, збереження власної індивідуальності у сфері суспільного життя); 4) сімейне життя (креативність, збереження власної індивідуальності активність соціальних контактів у сфері сімейного життя). Фактори, що заважають формуванню ціннісних регуляторів поведінки: 1) особистісні характеристики (наявність гарних і вірних друзів, самоконтроль, краса природи і мистецтва, високі запити, чесність); 2) професіоналізм (ефективність у справах, власний престиж, збереження власної індивідуальності та активність соціальних контактів у сфері професійного життя, розвиток себе, духовне задоволення, збереження власної індивідуальності та активність соціальних контактів у сфері навчання та освіти); 3) сфера захоплень і суспільного життя (власний престиж і активність соціальних контактів у сфері суспільного життя, власний престиж, збереження

власної індивідуальності, активність соціальних контактів і розвиток себе у сфері захоплень); 4) насиченість життя (загальний рівень розвитку сенсожиттєвих орієнтацій, активне діяльнісне життя, процес життя, досягнення у сфері сімейного життя).

Таблиця 3

Фактори, що обумовлюють формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців третього курсу навчання

Регуляторні шкали	Рівняння лінійної регресії
Планування	15,99 – загальний рівень розвитку сенсожиттєвих орієнтацій*0,63
Моделювання	-2,24 + досягнення у сфері професійного життя*0,94 + локус контролю «життя»*0,72 + високе матеріальне становище у сфері навчання та освіти*0,33 + високі запити*0,28 + збереження власної індивідуальності у сфері навчання та освіти*0,21 + збереження власної індивідуальності у сфері сімейного життя*0,20 + креативність у сфері сімейного життя*0,19 – активність соціальних контактів у сфері суспільного життя*0,59 – збереження власної індивідуальності у сфері професійного життя*0,42 – наявність гарних і вірних друзів*0,27 – самоконтроль*0,18 – активність соціальних контактів у сфері навчання та освіти*0,21 – краса природи і мистецтва*0,19 – ефективність у справах*0,18
Програмування	7,47 + цікава робота*0,63 + розвиток себе у сфері професійного життя*0,87 + високе матеріальне становище у професійній сфері життя*0,34 + власний престиж у сфері захоплень*0,29 + розвиток*0,24 + непримиримість до недоліків у собі та інших*0,18 – розвиток себе у сфері навчання та освіти*0,66 – власний престиж у сфері професійного життя*0,75 – духовне задоволення у сфері навчання та освіти*0,32 – збереження власної індивідуальності у сфері захоплень*0,29 – високі запити*0,25 – власний престиж у сфері суспільного життя*0,21
Оцінка результатів	9,04 + незалежність*0,97 + креативність у сфері професійного життя*0,67 + суспільне визнання*0,20 + збереження власної індивідуальності у сфері професійного життя*0,22 + непримиримість до недоліків у собі та інших*0,15 – активне діяльнісне життя*0,96 – власний престиж у сфері захоплень*0,95 – високі запити*0,73 – збереження власної індивідуальності у сфері навчання та освіти*0,17 – наявність гарних і вірних друзів*0,16
Гнучкість	19,5 + впевненість у собі*0,55 + активність соціальних контактів у сфері сімейного життя*0,22 + локус контролю «життя»*0,20 + свобода*0,18 – досягнення у сфері сімейного життя*0,88 – розвиток себе у сфері захоплень*0,50 – активність соціальних контактів у сфері навчання та освіти*0,30 – активність соціальних контактів у сфері професійного життя*0,20 – чесність*0,15 – власний престиж у сфері професійного життя*0,15
Самостійність	10,29 + власний престиж у сфері навчання та освіти*1,06 + збереження власної індивідуальності у сфері суспільного життя*0,63 + чесність*0,31 – активність соціальних контактів у сфері навчання та освіти*1,02 – активність соціальних контактів у сфері захоплень*0,51 – процес*0,39

Таким чином, отримані результати дослідження в цілому показують суперечливість системи цінностей майбутніх правоохоронців, що пояснюється впливом реалій сьогодення, пов'язаних з реорганізацією правоохоронної системи, з одного боку, а також зміщенням ціннісних орієнтирів у світосприйнятті сучасної молоді – з другого. Отримані результати вимагають розробки програми психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців.

У третьому розділі «Психологічний супровід формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців» описано схему психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців; сформульовано методичні рекомендації щодо особливостей його впровадження та алгоритм проведення розробленого для кожного етапу психологічного супроводу тренінгу.

Спираючись на розглянуті теоретичні положення і отримані результати дослідження, дисертантом розроблено та описано схему психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців (рис.1).

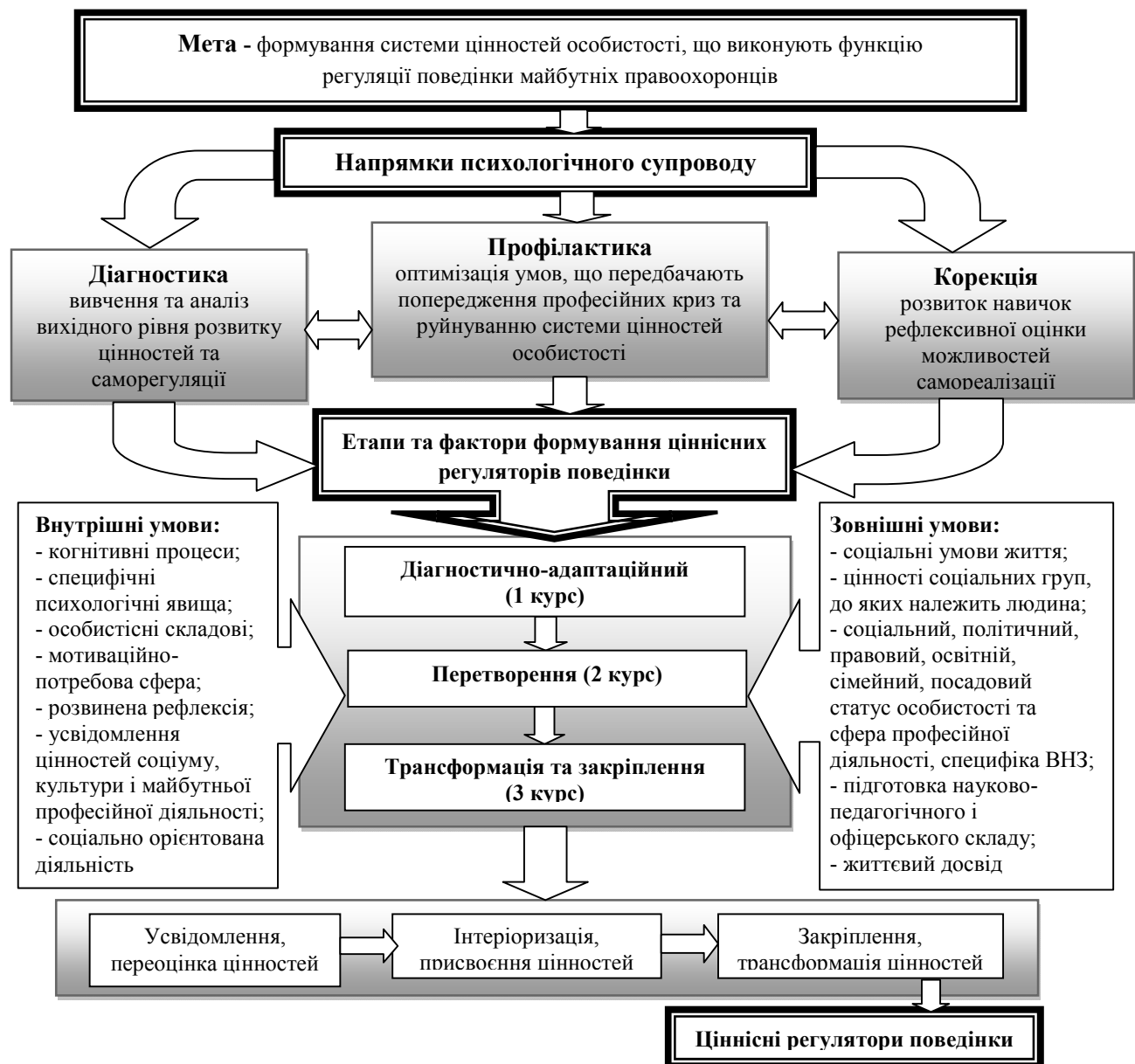

Рис. 1. Схема психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців.

Основу схеми складають такі положення: 1) психологічне супроводження формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців це цілісний процес діагностики, профілактики та корекції професійного становлення правоохоронців у процесі фахової підготовки; 2) формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців послідовний, довготривалий процес, що включає три етапи: діагностично-адаптаційний, перетворення, трансформації та закріплення; 3) взаємозв'язок та взаємовплив всіх компонентів; 4) психологічний супровід кожного етапу здійснюється з урахуванням особливостей взаємозв'язків цінностей з процесами саморегуляції поведінки та факторів, що впливають на формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців; 5) формування ціннісних регуляторів поведінки є результатом застосування якісних форм та методів фахового навчання з урахуванням зовнішніх і внутрішніх умов.

Розроблено методичні рекомендації щодо особливостей впровадження психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки на кожному етапі цього процесу. Відповідно до етапів формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців, з урахуванням особливостей кожного етапу розроблено окремі тренінги для кожного з них.

Перший тренінг «Діагностично-адаптаційний» проводиться на першому курсі навчання і спрямований на діагностику процесів саморегуляції поведінки і ціннісної сфери особистості майбутніх правоохоронців та адаптацію курсантів до нових умов життя, навчання і несення служби. Головними його завданнями є: розвиток позитивної «Я – концепції», уявлень про власні психологічні можливості, потреби, інтереси, цінності; формування відповідальності, системи навичок цілепокладання, мотивації до розвитку знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Другий тренінг «Перетворення» продовжує знайомити курсантів з особливостями професійної діяльності правоохоронців і спрямований на формування правосвідомості, розвиток комунікативних та інтелектуально-вольових компонентів особистості і внутрішньої саморегуляції на когнітивному, емоційно-вольовому і поведінковому рівнях курсантів другого курсу навчання. Третій тренінг «Трансформація та закріплення» проводять на третьому курсі навчання. Основними його завданнями є: вибудовування власної ієрархії цінностей та особистісні зміни на основі нових цінностей. Кожен тренінг складається з двох тематичних блоків, триває 12 годин і проводиться впродовж двох днів.

ВИСНОВКИ

Реалізація поставленої мети та виконання завдань дослідження уможливили отримання теоретичних та емпіричних результатів щодо особливостей формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців, аналіз яких дозволив дійти таких висновків.

1. Проведений теоретичний аналіз психологічної літератури з досліджуваної теми показав, що вивчення ціннісної сфери особистості на класичному і неklasичному етапах розвитку науки провадилося в руслі структурного, функціонального, діяльнісного, процесуального, крос-культурного, системного та інших підходів. Цінність – це властивість певного об'єкта задовольняти якусь потребу людини, що відображається в уяві людини як позитивна значущість даного об'єкта.

Констатовано, що ціннісні регулятори поведінки майбутніх правоохоронців – це система цінностей особистості, яка утворює змістовну сторону її спрямованості та виконує функцію регуляції поведінки.

Доведено, що формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців відбувається під впливом низки умов внутрішнього та зовнішнього характеру. Визначено вплив спеціальних умов вищого навчального закладу на процес їх формування. Розроблено структурну схему процесу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців.

2. Виявлено особливості ціннісної сфери та саморегуляції особистості майбутніх правоохоронців як основи ціннісних регуляторів їх поведінки. У групі майбутніх правоохоронців першого курсу навчання переважають цінності духовного задоволення і збереження власної індивідуальності, що характеризує спрямованість особистості на розкриття власного потенціалу і отримання задоволення від процесу діяльності. У групі майбутніх правоохоронців другого курсу навчання найбільш значимими є цінності досягнення, високого матеріального становища і активності в соціальних контактах. Тобто вони прагнуть досягати поставлених цілей, зацікавлені у високому матеріальному забезпеченні і зорієнтовані на колективний характер діяльності. У групі майбутніх правоохоронців третього курсу навчання найбільш значущими виділено цінності саморозвитку, досягнення і високого матеріального становища. Бажання розвивати особистісний потенціал, прагнення досягати цілей і отримувати належну матеріальну винагороду за власні старання має для них вирішальне значення.

У майбутніх правоохоронців першого, другого і третього курсів навчання середній рівень розвитку саморегуляції поведінки (гармонійний профіль № 1), що характеризується високим розвитком процесів планування цілей і програмування дій, у порівнянні з моделюванням значимих умов досягнення мети і оцінюванням результатів дій. Власники даного профілю схильні до тривалого переживання невдач і відсутності успіху, що призводить до нестійкості цілей і труднощів у формуванні внутрішніх критеріїв успішності. У курсантів це може проявлятися у невпевненості у власних силах, схильності ускладнювати або навпаки спрощувати реальну ситуацію, впливу оціночних суджень на їх вчинки, схильності орієнтуватися на почуття і переживання, виникнення тривожності і напруженості у ситуаціях спілкування і, як наслідок, зниження процесів саморегуляції поведінки і ефективності виконання діяльності.

3. З'ясовано особливості взаємозв'язків цінностей з процесами саморегуляції поведінки у майбутніх правоохоронців. Так, у першокурсників у сфері професійного життя цінності утворюють наступні прямі кореляційні зв'язки: високе матеріальне становище і розвиток себе з плануванням; духовне задоволення з моделюванням; розвиток себе з програмуванням; духовне задоволення і збереження власної індивідуальності з оцінкою результатів діяльності. У сфері навчання та освіти зафіксовано наступні позитивні взаємозв'язки між цінностями і процесами саморегуляції поведінки: високе матеріальне становище з плануванням; досягнення і духовне задоволення з оцінкою результатів діяльності. Отримані дані свідчать про необхідність переоцінки цінностей і переконань, якими керувались першокурсники до цього і усвідомлення нової системи цінностей, яка буде сприяти формуванню регуляторних процесів поведінки особистості.

У другокурсників у сфері професійного життя констатовано позитивні взаємозв'язки між цінністю власного престижу і оцінкою результатів діяльності; активних соціальних контактів і програмуванням. Разом з цим зафіксовано зворотній кореляційний зв'язок між процесом моделювання і цінністю активних соціальних контактів. У сфері навчання та освіти діагностовано зворотні кореляційні зв'язки: креативність з загальним рівнем саморегуляції і плануванням та прямі кореляційні зв'язки: активні соціальні контакти з програмуванням; високе матеріальне становище та розвиток себе з оцінкою результатів діяльності. Із цього випливає, що психологічний супровід формування ціннісних регуляторів поведінки другокурсників буде спрямований на інтеріоризацію, присвоєння нової системи цінностей та усвідомлення їх значущості для формування процесів регуляції поведінки.

У третьокурсників у сфері професійного життя визначено низку прямих кореляційних зв'язків між показниками цінностей у сфері професійного життя і саморегуляції поведінки: досягненням і моделюванням; досягненням та активними соціальними контактами і загальним рівнем саморегуляції. У сфері навчання та освіти визначено, що цінність «духовне задоволення» утворила зворотній кореляційний зв'язок з показником шкали планування. Прямі кореляційні зв'язки зафіксовано між: високим матеріальним становищем і моделюванням; власним престижем і оцінкою результатів діяльності та рівнем саморегуляції; досягненням і загальним рівнем саморегуляції; збереженням власної індивідуальності і самостійністю. Це означає, що третьокурсникам необхідно надати допомогу в процесі вибудовування індивідуальної системи ієрархії цінностей, яка буде виступати регулятором їх поведінки та діяльності.

4. Виокремлено фактори, що обумовлюють формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців. З'ясовано, що на всіх трьох курсах навчання майбутніх правоохоронців є фактори, що сприяють та пригнічують процес формування ціннісних регуляторів поведінки. Отримані результати дослідження в цілому

показують суперечливість системи цінностей майбутніх правоохоронців, що пояснюється впливом реалій сьогодення, пов'язаних з реорганізацією правоохоронної системи, з одного боку, а також зміщенням ціннісних орієнтирів у світосприйнятті сучасної молоді – з другого.

5. Відповідно до виявлених особливостей та факторів, що обумовлюють процес формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців, розроблено схему його психологічного супроводу. Сформульовано методичні рекомендації щодо особливостей його здійснення на етапі професійного навчання правоохоронців з урахуванням напрямків, умов та психологічних засобів реалізації. Розроблено психологічний тренінг для кожного з етапів формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців.

Перспективою подальшої роботи є вивчення особливостей ціннісних регуляторів поведінки правоохоронців на різних етапах професіоналізації залежно від особливостей професійної діяльності та з урахуванням гендерного підходу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Кислинська Д.М. Ціннісні орієнтації: теоретичний огляд / Д.М. Кислинська // Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць. – Харків : НУЦЗУ, 2015. – Вип.18. – С. 89-97.

2. Кислинська Д.М. Цінності та ціннісні орієнтації в психологічних теоріях / Д.М. Кислинська, Н.Е. Мілорадова // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків : ХНПУ, 2016. – Вип. 53. – С. 64-74.

3. Кислинська Д. М. Сенсожиттєві орієнтації майбутніх правоохоронців / Д. М. Кислинська // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. Серія, Психологія. – Хмельницький. – 2016. – Вип. 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2016_3_7.

4. Кислинська Д.М. Особливості структури індивідуальних життєвих цінностей майбутніх правоохоронців в різних сферах життя / Д.М. Кислинська // Науково-практичний журнал «Наука і освіта». – Одеса, 2016. – №7. – С. 15-20.

5. Кислинська Д.М. Особливості процесу саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців / Д.М. Кислинська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – Херсон : ХДУ, 2016. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 121-125.

6. Кислинская Д.М. Содержательная сторона направленности будущих правоохранителей: терминальные и инструментальные ценности / Д.М. Кислинская //

«Наука. Мысль: электронный периодический журнал». Научный журнал. – 2014. – № 11. – С. 26-32. – Режим доступа: <http://wwenews.esrae.ru/43-542>

Наукові праці апробаційного характеру:

7. Кислинська Д.М. Психологічні особливості формування професійних якостей військовослужбовців з урахуванням досвіду АТО / Д.М. Кислинська, А.Л Злотніков., Д.П. Приходько // Новітні технології для захисту повітряного простору: матер. XIX наук. конф. – Харків : ХУПС ім. І. Кожедуба, 2015. – С. 289-290.

8. Кислинська Д.М. Ціннісні орієнтації особистості в психологічних дослідженнях / Д.М. Кислинська // Социальная психология здоровья и современные информационные технологии: матер. I междунар. науч.-практ. конф. – Брест : БрГУ, 2015. – Ч. 2. – С. 82-92.

9. Кислинська Д.М. Ціннісні орієнтації як загальний орієнтир поведінки особистості / Д.М. Кислинська // Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України: матер. наук.-практ. конф. – Харків : ХНУВС, 2015. – С. 104-106.

10. Кислинська Д.М. Професійні цінності – основа підготовки правоохоронців до дій в екстремальних умовах / Д.М. Кислинська // Особистість в екстремальних умовах: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів : ЛДУ БЖД, 2015. – С.90-92.

11. Кислинська Д.М. Ціннісні орієнтації майбутніх правоохоронців / Д.М. Кислинська // Бочаровські читання: матер. наук.-практ. конф. – Харків : ХНУВС, 2016. – С. 183-185.

12. Кислинська Д.М. Використання нейролінгвістичного програмування у психологічній підтримці під час стресових ситуацій в бойових умовах та під час реабілітації / Д.М. Кислинська, В.Р. Петренко, Л.Г. Левченко // Новітні технології для захисту повітряного простору: матер. XX наук. конф. – Харків : ХУПС ім. І. Кожедуба, 2016. – С. 451-452.

АНОТАЦІЯ

Кислинська Д.М. Особливості формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.06 – «Юридична психологія». – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню існуючих підходів до розуміння понять «цінності» та «ціннісні орієнтації особистості», значення цінностей у системі регуляції поведінки та специфіки формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців. Визначено, що ціннісні регулятори поведінки майбутніх

правоохоронців – це система цінностей особистості, яка утворює змістовну сторону її спрямованості та виконує функцію регуляції поведінки.

Доведено, що формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців відбувається під впливом низки умов внутрішнього та зовнішнього характеру. Підкреслено вплив спеціальних умов вищого навчального закладу на процес їх формування. Розроблено теоретичну схему процесу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців.

Емпірично досліджено особливості ціннісної сфери особистості та процесу саморегуляції поведінки у майбутніх правоохоронців та їх взаємозв'язок. Виокремлено та проаналізовано фактори, що впливають на формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців.

Розроблено схему психологічного супроводу формування ціннісних регуляторів поведінки у майбутніх правоохоронців і сформульовано методичні рекомендації щодо його впровадження.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, саморегуляція, ціннісні регулятори поведінки, майбутні правоохоронці, психологічний супровід, психологічний тренінг.

АННОТАЦІЯ

Кислинская Д.М. Особенности формирования ценностных регуляторов поведения будущих правоохранителей. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.06 – «Юридическая психология». – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2016.

Диссертационное исследование посвящено изучению существующих подходов к определению понятий «ценности» и «ценностные ориентации личности», значение ценностей в системе регуляции поведения и специфики формирования ценностных регуляторов поведения у будущих правоохранителей. Подчеркнуто, что отечественной науке свойственно доминирование социально значимых ценностей. Западная школа больше акцентирует внимание на личностной значимости ценностей и их роли в самоутверждении и самореализации человека. Определено, что ценностные регуляторы поведения будущих правоохранителей – это система ценностей личности, которая образует содержательную сторону ее направленности и выполняет функцию регуляции поведения.

Доказано, что формирование ценностных регуляторов поведения будущих правоохранителей происходит под влиянием ряда условий внутреннего и внешнего характера. Подчеркнуто влияние специальных условий вуза на процесс их формирования. Разработана теоретическая схема процесса формирования ценностных регуляторов поведения будущих правоохранителей.

Эмпирически исследованы особенности ценностной сферы личности и процесса саморегуляции поведения в будущих правоохранителей и их взаимосвязь. Выделены и проанализированы факторы, положительно и отрицательно влияющие на формирование ценностных регуляторов поведения будущих правоохранителей. Положительно влияющие на курсантов первого курса обучения: 1) профессионализм; 2) личностные характеристики; 3) семейная жизнь; 4) раскрытие творческого потенциала в сфере увлечений и общественной жизни; мешающие: 1) личностные характеристики; 2) обучение и образование; 3) семейная жизнь. Положительно влияющие на правоохранителей второго курса обучения: 1) личностные характеристики; 2) профессионализм; 3) личностное развитие в сфере увлечений и общественной жизни; 4) семейная жизнь; мешающие: 1) личностные характеристики; 2) общение; 3) увлеченность; 4) насыщенность жизни. Положительно влияющие на правоохранителей третьего курса обучения: 1) личностные характеристики; 2) профессионализм; 3) сфера увлечений и общественной жизни; 4) семейная жизнь; мешающие: 1) личностные характеристики; 2) профессионализм; 3) сфера увлечений и общественной жизни; 4) насыщенность жизни.

Разработана схема психологического сопровождения формирования ценностных регуляторов поведения у будущих правоохранителей и сформулированы методические рекомендации по его внедрению.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, ценностные регуляторы поведения, будущие правоохранители, профессиональная подготовка правоохранителей, психологическое сопровождение, психологический тренинг.

SUMMARY

Kyslynska D. M. Features of the Formation of Valuable Regulators of Behaviour within Future Law Enforcement Officers. – Manuscript.

Thesis for candidate degree in Psychological Science by speciality 19.00.06 – «Juridical psychology». – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2016.

The thesis is focused on the study of existing approaches to understanding the concepts of value and value orientations of an individual, the importance of values in the system of behaviour regulation and specifics of forming valuable regulators of behaviour of law enforcement officers at the stage of professional training. It has been determined that valuable regulators of behaviour of future law enforcement officers – are the system of values of an individual that forms the content part of its orientation and fulfils the function of regulation of behaviour.

It has been proved that the formation of valuable regulators of behaviour within future law enforcement officers occurs under the influence of a number of conditions of internal and external nature. The impact of special conditions of a higher educational establishment on the

process of their formation has been emphasized. Theoretical model of the process of formation of valuable regulators of behaviour within future law enforcement officers has been elaborated.

The author has empirically researched the features of the valuable scope of an individual and the process of self-regulation of behaviour within future law enforcement officers and their interrelation. The author has allocated and analyzed the factors that influence on the formation of valuable regulators of behaviour within future law enforcement officers.

The model of psychological support in forming valuable regulators of behaviour within future law enforcement officers has been considered and methodological guidelines for its implementation have been provided.

Key words: values, value orientations, self-regulation, valuable regulators of behaviour, future law enforcement officers, psychological support, psychological training.